

RENKLERİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Gördüğümüzü zannettiğimiz anda neyi görüyoruz? Gördüklerimiz, diğer insanların gördükleriyle örtüşüyor mu? Elinizdeki kağıdın beyazı kimin beyazı? Benim mi, sizin mi yoksa diğerinin mi? Algıladığımız şeyleri görebiliyor muyuz? Göremediklerimizi algılayabilir miyiz?

Renklerle yakından ilgilenmiş olan Rudolf Steiner'in şu sözleriyle bu sorulara cevap bulmaya çalışalım:

"Hastalar arasında biri vardı ki, onun kaderi insanın içine işliyordu. O, ruh körü bir delikanlıydı. Görme organları tam anlamıyla doğru şekilde gelişmişti. Ancak bilinci tarafından kavranamamıştı. Bu yüzden onları kullanamıyordu. Onun bakımını ve tedavisini yapmak gerçekten çok zor bir görevdi. Uzun yıllar devam eden tedavinin ardından bir gün, Noel ağacı gibi süslenmiş olan ışık ağacının önünde sevinçle 'ışıkları görüyorum' diye bağırması, tarifi mümkün olmayacak kadar sevinç vericiydi."

Napoleon, şu bebek yüzlü kanlı diktatör, yeşile pek meraklıymış. Bu yüzden St. Helena'ya gönderildiği sürgündeki odasını yeşil duvar kağıdıyla kaplatmış. Mobilyalarını da yeşil renklerden seçmiş. Genç yaşta ölmesi hakkında çeşitli yorumlar yapılan Napoleon'un neden öldüğü, kısa bir süre ön-

cesine kadar spekülasyon açıklamalara neden olmaktadır. Ama Fransız kimyacılar ilginç bir keşif yaptılar: Napoleon zehirlenerek ölmüştü, ama onu hiç kimse zehirlememişti. İntihar da etmemişti, ama Napolyon kendisini zehirlemişti. Algıladığı gerçekle, göremediği gerçek arasındaki fark, ölümüne yol açmıştı. 52 yaşında ölen Napoleon'un, eceliyle mi öldüğünü tespit etmek için cesedinden geriye kalanları mercek altına aldıklarında, onun saç ve tırnaklarında bol miktarda arsenik bulunduğunu tespit ettiler. Ama Napoleon kendisini gözaltında tutanlar tarafından zehirlenmemişti. St. Helena'nın nemli atmosferinde duvar kağıdı, mobilya ve boyanmış deri içindeki zehir çözülmüş ve havaya karışmıştı. Böylece Napoleon'un arsenik zehirlenmesinden yavaş yavaş ölmüş olabileceği düşüncesi doğmuştu.

Duyularımız sayesinde çevreyle ilişkiye gireriz. Gözlerinizi kapayın, geçici bir süre için kör rolü oynayın; birşeyin hemen farkına varacaksınız: Kısa bir süre sonra içinizdeki huzursuzluğu yenemeyerek gözlerinizi tekrar açmak zorunda kalacaksınız. Bunu yapınca içiniz rahatlayacak. Çünkü gözlerinizi kapadığınız süre boyunca, sadece görsel algılamamız ortadan kalkmadı; çevrenizle kurduğunuz ilişkide

de bir kopukluk oldu. Gözlerin açılmasıyla birlikte, yalnızca çevrenizi görmekle kalmazsınız; o andan itibaren yeniden çevreyle bir ilişki sağlamış olursunuz.

Algılamayla beynimizde oluşan resimler, karmaşık bir sürecin sonunda ortaya çıkarlar. Çevremizden gelen sinyaller önce filtre edilir, ölçüp biçilir, düşünülür, değerlendirilir ve hissedilir. Bütün bunların ardından görüntü oluşur. Bu yüzden yeryüzündeki insan sayısı kadar gerçek vardır.

Uygurluğu görebilir miyiz? Görebiliyorsak, ne olduğunu söyleyebilir miyiz? Ben uygurluğun ne olduğunu bilmiyorum. Onun soyut bir tanımını yapamam. Ama uygurluğun ne olduğunu, onu görünce tanıdığımı inanıyorum. Ruskin bir zamanlar şöyle demişti:

"Büyük uluslar otobiyografilerini üç kitapta toplarlar; icraatler kitabı, söyledikleri sözlerin kitabı ve sanatlarının kitabı. Diğer ikisi okunmadan bu kitapların hiçbirini anlamak mümkün değildir. Ama içlerinden inandırıcı olanı, sadece sonuncusudur."

Yazarlar ve siyasetçiler görüşlerini çeşitli açıklamalarla dile getirebilirler. Ancak bunların hepsi bir amaç için yapılan ve gerekirse değiştirilebilen açıklamalardır. Bu yüzden bir toplumun durumunu, o toplumun mimarisi mi,

yoksa bayındırlık bakanının açıklamaları mı daha doğru bir şekilde ortaya koyar diye soracak olursanız, ben tercihim birincisinden yana kullanırım.

Buradan uygarlık tarihinin, sanat tarihiyle aynı olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Çünkü barbar toplumlarda da büyük sanat eserleri ortaya konulabilir. Hatta bir kültürün sınırlılığı, onun sanatına ayrı bir yoğunluk ve canlılık kazandırabilir. İsa'nın dünyaya gelişinden 800 yıl kadar sonra Seine nehrinin üzerinde yüzen bir Viking gemisini görmek mümkündür. Aynı gemiyi bugün Britanya Müzesi'nde görünce, onun bir sanat eseri olduğu düşünce-sine kapılıyoruz. Ama nehrin kenarındaki ufak bir kulübede oturan, yavrularının karnını doyurmaktan, onları yetiştirmekten ve barış içinde yaşamaktan başka bir amacı olmayan bir annenin, o zamanlar aynı manzara karşısındaki duyguları mutlaka daha farklıydı. O anne için bu görüntü, bizim için bir denizaltının periskobu kadar tehdit edici bir görüntü sunmaktaydı. Aynı görüntünün çağa, kişiye ve kişide yarattığı duygu ve düşünceye göre, farklı gerçekleri ifade edebileceği, sanırım böylece açıklık kazanmış oldu.

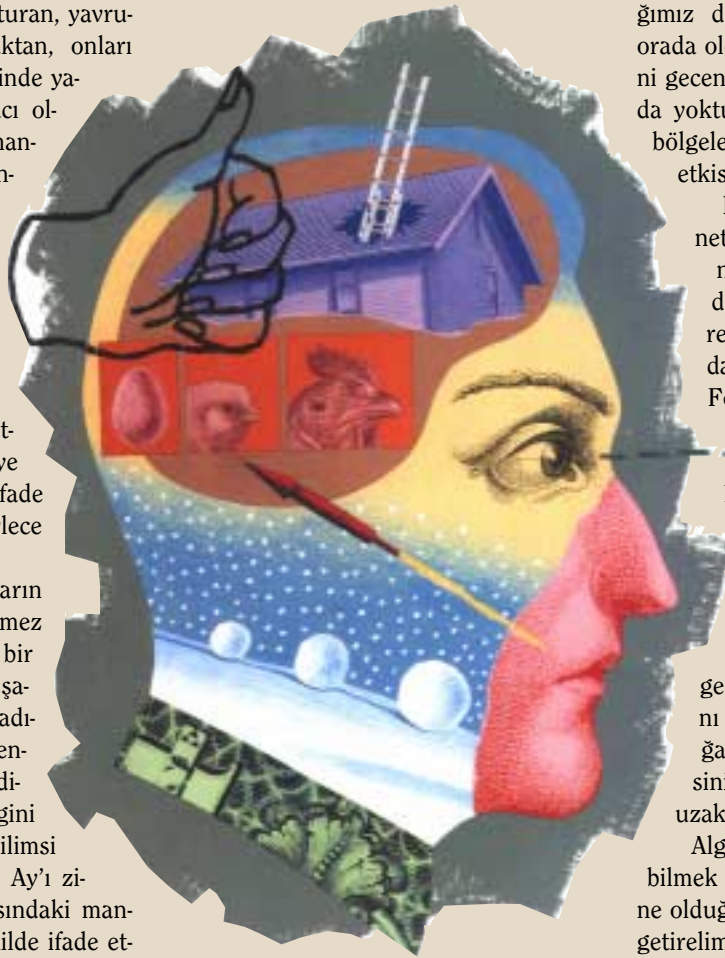
Astronotlar 60'lı yılların sonlarında Ay'a iner inmez "insanlık adına büyük bir adım" atarken, aynı anda şaşırtıcı bir deneyim de yaşadılar: Ay'ın, taş ve toprak rengini bir türlü belirleyemediler. Bazıları toprağın rengini beyazımsı gri, bazıları yeşilimsi mavi olarak tanımladılar. Ay'ı ziyaret eden herkes, karşısındaki manzaranın rengini farklı şekilde ifade etti. Bu yalnızca astronotlar için önemli bir deneyim değildi. Çünkü, gerçek olarak tanımladığımız şey, her zaman sanıldığı kadar kolay kavranabilen bir şey değildir.

İnsanlar daima gerçeğin elle tutulur ve gözle görülür olduğunu, herkes için aynı şeyi ifade ettiğini ve kuşku duyulmayacak kadar kesin olduğunu kabul eder. Kesin olan bir şey varsa, o da çevremizdeki her şeyi duyu organlarımızla algıladığımız. Ama o çevreyi

algılamaya başladığımız an, orası çok anlamlılık kazanır.

Tolstoy'un Kör ve Süt adlı hikayesinde, gözleri gören biri bakın köre beyazı nasıl tanımlamaya çalışıyor:

Doğuştan kör olan biri, görebilen bir diğere şöyle bir soru yöneltti: "Sütün rengi nedir?" Gören şöyle dedi: "Süt, tıpkı üzerinde yazı bulunmayan bir kağıdın rengindedir." Kör sordu: "Ha, o zaman beyaz, kağıt gibi parmaklar arasında hisirdayan bir şey midir?" Gören dedi ki: "Hayır! Süt tıpkı un gibi beyazdır." Kör sordu: "Yani beyaz, yumuşak ve un gibi tozlu bir şey midir?" Gören dediki: "Hayır! Süt,

tıpkı kar tavşanı gibi beyazdır." Kör şöyle sordu: "Yani beyaz, tıpkı tavşan tüyü gibi ince ve yumuşak mıdır?" Gören şöyle cevapladı: "Hayır! Süt, sadece kar gibi beyazdır." Kör sordu: "Ha, yani beyaz, kar gibi soğuk mudur?"

Acaba, bu hikayedeki gören kişi hangi beyazdan söz ediyor? Biz onun tanımladığı beyazı biliyoruz, ama örneğin Yeni Zellanda'nın yerlileri, Maoriler, acaba bizden daha mı iyi göre-

biliyorlar? Çünkü onlar on farklı beyaz, kırk farklı bulut rengi, yirmibir çeşit mavi ve yaklaşık altıyüz çeşit yeşil tanıyor ve bunların her biri için ayrı ayrı kavramlar kullanıyorlar. Yoksa onların gerçeğiyle bizim gerçeğimiz arasındaki fark mı bunun nedeni?

Acaba olmayan şeyleri de görüp işitebilir miyiz? Birçok şeyi, var oldukları halde algılayamadığımızı biliyoruz. Örneğin gece, bize derin bir karanlık olarak görünür. Fakat gökyüzü gecelerin de renklerle doludur. Yıldızlardan, galaksilerden, kozmik sislerden çevreye yayılan ışıkları gözlemleyen fizikçiler, bizim gündüz gözüyle kırmızı, sarı, yeşil veya mavi olarak algıladığımız dalga boylarının, geceleri de orada olduklarını kanıtlayabilirler. Yani gecenin zifiri karanlığı, aslında orada yoktur. Yalnızca ışığın düşmediği bölgeler, bizim beynimizde karanlık etkisi yapar.

Heinz Förster, efsanevi siberetikçi, "Gerçeğin Konstrüksiyonu" adlı ünlü eserinde "Aslında orada, dışarıda ne ışık ne de renk; sadece elektromanyetik dalga var..." diye yazmaktadır. Förster'in söyledikleri, tümüyle yeni bilgiler değildir.

Çünkü Isaac Newton 1700 yılı dolaylarında, cisimlerden yansıyan ışınların renkli olmadıklarını, renklerin, gözlemcinin gözünde oluştuğunu belirtiyordu. Algılamalarımız, Güneş'ten gelen ve atmosferin katmanlarını aşarak yeryüzüne ulaşan ışığa uyum sağlamıştır; bunun tersini iddia etmek bilimsellikten uzaktır.

Algılamamızın ne olduğunu anlamak için görmenin temel işlevinin ne olduğunu bir kere daha göz önüne getirelim: Evrimleşme açısından bakınca, işlevi yalnızca gözlemciye belli bir anda içinde bulunduğu ortamda yer alan şekilleri, gölgeleri veya renkleri göstermek değildir; mümkün olan en kısa süre içinde, çevreyi beynin içinde oluşturmak zorundadır. Örneğin, orada kişiyi bekleyen herhangi bir tehlikenin bulunup bulunmadığını haber verebilmek için.

Algılama, duyu aracılığıyla elde edilen bilgiye doğrudan doğruya bir anlam kazandırmak zorundadır. Ora-

da "dışarıda", belirgin olmayan algılamalar, "içeride" belirgin hale getirilebilmelidir. Dışarıdaki güzel kadının anlamı, örneğin ilgi, kıskançlık veya sempati olabilir. Bu yüzden Heinz Förster'in sibernetikçi gözüyle ifade ettiği gerçek, gerçeğe tam anlamıyla bağdaşmaz. Orada dışarıda, sadece ses ve ışık dalgalarının ve farklı şekillerde hareket eden moleküllerin bulunduğu, doğru değildir. Orada dışarıda bulunan asıl şey, başka insanların varlığıdır. Her biri ayrı birer kişiliğe sahip, birbirinden farklı insanlar. Oradaki dışarıyı farklı biçimlerde algılayan ve yorumlayan insanlar!

İşte bu insanlardan bazıları renkleri yalnızca görmekle kalmıyor, aynı zamanda işitebiliyor ve koklayabiliyor. Avuçlarının içinde ağırlıklarını hissedebiliyor. Gözlerini yumdukları zaman, işittikleri müziğin ses tonları, onların gözleri önünde renklere dönüşüyor. Bu fenomen yaklaşık 300 yıldır bilinmekte ve adına sinestezi deniyor. Nedeni hâlâ bilinmiyor. Bu yeteneğin kaç insanda bulunduğu bile henüz kesin değil. Kesin olan şey, bu deneyüstü fenomene kadınlarda erkeklerden daha fazla rastlandığı. Bazı ailelerde aşırı oranda rastlanmasıysa, kalıtımla ilgili olabileceğini akla getiriyor.

Sinestezi yeteneğine sahip olan kişiler, renkleri işitebiliyorlar. Bazı insanlar şekilleri lezzet olarak algırlar; tam tersine, lezzeti şekil olarak algılayanlar da var. Bazı kişilerin beyni, kokuyla renk arasında ilişki kurabiliyor. Pek ender karşılaşılsa da, bazı insanlarda bütün duyu kanalları birbiriyle bağlantılı olabiliyor. Bu kişilerin beyni, her sese bir renk, bir şekil ve bir lezzet atıyor.

Sinestezi sahibi kişiler sohbet eder-

ken, söylenen sözleri renkli harflerle gözlerinin önünde görebildiklerini, yavaş konuştukları zaman, kendi söyledikleri sözcükleri çok açık bir şekilde gözlerinin önünde renkli harflerle yazılmış olarak görebildiklerini söylemektedirler. Sinestezi yeteneğine sahip olan kişilerin, kendilerine özgü renkli görüntüleri var.

Böyle bir kişinin özel renk sözlüğünde A koyu kırmızı, E açık mavi, I sarı olarak ışıdamakta. M, N, L ve K yeşil, 5 Aral mavisi, 6 Prusya mavisi, 7 sarı olarak görünüyor.

Birçok insan ses tonlarını, şekil ve renklerle bağdaştırmakta. Örneğin yüksek sesler sarı olarak, frekanslı bir sesli harf beyaz olarak, bir akort, yumuşak ve yuvarlak olarak hissedilebiliyor. Bu insanlar, gözlerinin önünde gerçekleşen bu fenomene engel olmazlar; çünkü bu, kendiliğinden oluşur. Hatta bazıları bütün bunların herkeste var olduğunu ve uzun bir süre bunu normal olarak kabul ettikleri için, hiçbir zaman üzerinde konuşmadıklarını belirttikler. Yukarıda bahsedilen 'özel renk sözlüğü'nün sahibi, bu özelliğini 22 yaşında keşfettiğini söylüyor.

Uzun bir süre sinesteziyle müzik yeteneğinin birbiriyle ilişkili olduğu kabul edildi. Özellikle 19. yüzyılda "renkli işitmeler" sanat çevrelerinde yaygın bir konuydu. Birçok müzisyen ve ressam, o dönemlerde bir sanat akımı olan sembolizm ile ilgilenmeye başladılar. Özne algılamaların bulunduğu vurgulamaktaydılar, mistik eğilimleri vardı ve içinde bilmece saklı benzetmeler yapmaktan hoşlanırlardı. Duyumsal sınırları aşarak, daha fazla yaratıcılık kazanmak istiyorlardı. Böylece birbirinden farklı şeyleri birbirine

bağlayarak herkesi şaşırtacak derecede yeni birşeyler yaratmak umudunu taşıyorlardı.

Bazı sanatçıların sinestezi yeteneğine sahip oldukları söyleniyor. Örneğin Kandinsky'nin böyle bir yeteneği bulunduğu belirtiliyor. Fakat artık bunu tespit edebilmek için çok geç. Kandinsky belki gerçekten sinestezi yeteneğine sahip bir ressamdı; ama belki de hayal gücü çok yüksek bir ressam.

Diğer taraftan, biyolojik nedenlere bağlı olarak 'işitilen renkler'le onları hayal gücüyle görebilen yetenek arasındaki sınırın nerede başlayıp nerede bittiği de bilinmiyor.

Bilim adamları, 1980'li yıllarda sinestezi yeteneğine sahip olan insanlara giderek artan bir ilgi göstermeye başladılar ve yaptıkları ilk iş, böyle bir fenomenin bulunup bulunmadığını güvence altına almak oldu. Aynı kadın ve erkeklere, uzun aralıklarla çeşitli sorular yönelttiler. Renk bağlantılarının şaşırtıcı denecek kadar kalıcı oldukları belirlendi. Sekiz buçuk yıl aradan sonra bile yüzde 92'lik bir örtüşme vardı. Sinestezi yeteneği olmayan deneklerse, daha aradan dört hafta geçmesine rağmen test sözcüklerinin yalnızca yüzde 38'iyle başlangıçta söyledikleri renkleri bağdaştırabiliyorlardı.

Sinestezi üzerine araştırmalar devam ediyor. Ancak şimdiye kadar elde edilen sonuçlar, ilginç olmalarına rağmen, birbirleriyle zıtlık gösteriyorlar. Bazı bilim adamları her insanın dört aylık oluncaya kadar sinestezi yeteneğine sahip olduğunu iddia ediyor. Buna neden olarak da, yeni doğan çocuklarda duyuvarın birbiriyle bağlantılı olarak işledikleri gösteriliyor. Örneğin bebekler, annenin sesine beynin büyük bir bölümünü kapsayan bölümüyle tepki verirken, yetişkin insanlarda bu, yalnızca beynin belirli bölgelerindeki merkezler sayesinde gerçekleşiyor. Benzer özelliklerin, bazı memeli hayvanlarda da bulunduğu belirtiliyor. Zamanla beyin olgunlaştıkça, enformasyon hatları arasındaki bağlantılar kayboluyor ve insan, sinestezi yeteneğini yitiriyor. Ama gerçek nedir? Onun ne olduğunu hem herkes biliyor hem de kimse bilmiyor!

Dr. İsmail Tufan

Akdeniz Üniv. Fen-Ed. Fak. Sosyoloji Böl.